

Mieczysław Kogut

Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, Polska
mkogut@pwt.wroc.pl
ORCID 0000-0002-0713-9887

Wrocławski biskup Jan III Romka (†1301). Epigon czy odważny reformator?

Bishop Jan III Romka of Wrocław (†1301):
An Epigone or a Spirited Reformer?

ABSTRACT: The article is dedicated to the life and activities of a little-known personality of the Wrocław Church: Bishop Jan Romka. At the beginning, the author presents the education of the then would-be bishop. In the Middle Ages a solid education was a prerequisite to pursue a successful career and the final stage of the career ladder was the office of bishop. The following paragraphs depicts Jan Romka as a faithful clerk in the chancellery of Bishop Tomasz II, and then as his successor. The author points out Jan Romka's weaknesses, which became apparent when he came to hold the office. Bishop's faithfulness to meet the requirements of his office was not accompanied by courage and shrewdness. In the second part of the article, the author explores particular events and behaviors of Bishop Jan in the face of emerging disputes and conflicts with representatives of the political authorities. The analysis of the events allowed the following conclusions to be drawn: Bishop Jan Romka was properly educated for his office; in ecclesiastical and political disputes, he tried to follow in his predecessor's footsteps and was merely an epigone in terms of both the realization of goals and adopted methods; his activities were basically limited to defending the 1290 privilege granted to the Wrocław Church.

KEYWORDS: Silesia, Wrocław, Racibórz, canon, bishop, Sulima coat of arms, Jan Romka, Tomasz II Zaremba, Jan Muskata, Jakub Świnka, Henry IV Probus

ABSTRAKT: Artykuł jest poświęcony postaci i działalności dotąd mało znanej osobistości Kościoła wrocławskiego – bp. Janowi Romce. Na początku autor przedstawił proces edukacji przyszłego biskupa. Solidne wykształcenie było bowiem warunkiem wspinania się po szczeblach kariery, której szczytem w średniowieczu był urząd biskupa. W dalszej części autor prezentuje Jana Romkę jako wiernego urzędnika w kancelarii bp. Tomasza II, a następnie jako jego następcę. Wskazał na jego słabości, które ujawniły się na zajmowanym urzędzie. Wierności urzędniczej bp. Jana nie towarzyszyła

odwaga i przebiegłość. W drugiej części artykułu autor przeanalizował poszczególne wydarzenia i zachowania bp. Jana wobec powstających sporów i konfliktów z przedstawicielami władzy politycznej. Przeprowadzona analiza wydarzeń pozwoliła na wyciągnięcie następujących konkluzji: bp Jan posiadał dobre wykształcenie do pełnienia piastowanego urzędu; w kościelno-politycznych sporach próbował iść szlakiem swojego poprzednika; był tylko jego epigonem tak co do realizacji wytyczonych celów, jak i metod działania; jego działalność ograniczała się w zasadzie do obrony nadanego Kościołowi wrocławskiemu przywileju z 1290 roku.

SŁOWA KLUCZOWE: Śląsk, Wrocław, Racibórz, kanonik, biskup, Sulima, Jan Romka, Tomasz II, Jan Muskata, Jakub Świnka, Henryk IV Probus

Ostatnie lata XIII w. stanowiły szczególny okres w dziejach śląskiej diecezji. W ciągu zaledwie kilkudziesięciu lat nastąpiła kumulacja wydarzeń, które bez wątpienia możemy uznać za dramatyczne. Wywarły one dalekosiężny wpływ na dalszy pomyślny rozwój Kościoła, co było wynikiem nieugiętości śląskich biskupów w systematycznym zdobywaniu przywilejów immunitetowych, ale także w następstwie przeprowadzanej wewnętrznej reformy w duchu postanowień IV Soboru Laterańskiego z 1215 roku. Wrocławscy biskupi Tomasz I i Tomasz II, cechujący się wówczas uporem nad ich wprowadzeniem, niejednokrotnie heroicznym, doprowadzili w konsekwencji do uniezależnienia się Kościoła od władzy świeckiej i rozszerzenia jego przywilejów majątkowych na terenie wielkiej, śląskiej własności kościelnej. Podkreślona cecha heroiczności świadczy, że ten proces nie przybierał zawsze łagodnej formy, ale prowadził często do ostrych sporów między księciem a biskupem. Jeden z takich sporów toczył Tomasz I z synami Henryka II Pobożnego, a drugi, doprowadzający do wieloletniej niemal wojny domowej, książę wrocławski Henryk IV Prawy z biskupem wrocławskim Tomaszem II¹. Wraz ze śmiercią Tomasza II w 1292 r. i wyborem Jana Romki na ordynariusza śląskiej diecezji sytuacja diametralnie się zmieniła. Nie spotykamy już tak bolesnych sporów. Analizując zachowany materiał źródłowy, możemy prześledzić poszczególne etapy jego kariery, aby w końcowej fazie naszych dywagacji zadać pytania: Czy bp Romka odważnie

¹ Zob. np. ostatnio wydane dzieło: N. Jerzak, *Wielki spór biskupa Tomasza II z księciem Henrykiem IV Probus o należne kościołowi prawa w latach 1272–1287* (Wrocław: Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, 2022); zob. też: Roman Grodecki, "Dzieje polityczne Śląska do roku 1290," in *Od najdawniejszych czasów do roku 1400*, vol. 1 of *Historia Śląska*, ed. Stanisław Kutrzeba (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1933), 297–98; Tadeusz Silnicki, "Rola dziejowa Kościoła polskiego na Śląsku w wiekach XI–XIII," in *Z dziejów Kościoła w Polsce*, Tadeusz Silnicki (Warszawa: Instytut Wydawniczy „Pax”, 1960), 235–26.

kontynuował reformy rozpoczęte przez wielkich poprzedników? Czy też był ich tylko epigonem?

Dla wielu historyków wiek XIII stał się przedmiotem pogłębionych studiów nad dziejami biskupstwa wrocławskiego. Wszyscy biskupi tego okresu zostali dostrzeżeni w literaturze. Jednak wyczerpującej biografii nie posiada biskup tego okresu Jan Romka, chociaż mamy do dyspozycji materiał źródłowy odnoszący się do jego działalności, który znajduje się w Schlesische Urkundenbuch. Wypełniając tę historyczną lukę, chcę przybliżyć postać biskupa na podstawie zachowanych źródeł.

Pochodzenie

O pochodzeniu Jana Romki z rodu Sulimów dowiadujemy się z relacji Długosza, który w 1468 r. sporządził *Katalog biskupów wrocławskich*². Ponadto stwierdził jego polskie pochodzenie: „Hic natione Polonus, genere nobilis de domo et familia Szulimitarum, qui mediam aquilam nigram et tres lapides in campo rubeo deferunt”³. Przydomek Romka, według piętnastowiecznego kronikarza, nadano mu od imienia ojca („patronymicum cognomen Romka ex patre sortitus”)⁴. Zdaniem Macieja Maciejowskiego możemy mówić w danym przypadku jedynie o przydomku rodzinnym⁵, gdyż na ziemiach polskich w XIII w. właściwe nazwy poszczególnych rodów nie były jeszcze wykształcone⁶. W tym czasie ród Romków należał do mało zamożnej grupy rycerskiej, a swoje zabezpieczenie materialne opierał prawdopodobnie na służbie biskupom wrocławskim, od których

² Kompletny wykaz wydań zob. Wojciech Mrozowicz, „Die mittelalterliche Geschichtsschreibung in Schlesien: Stand und Bedürfnisse im Bereich der Quelleditionen,” in *Die Geschichtsschreibung in Mitteleuropa: Projekte und Forschungsprobleme*, ed. Jarosław Wenta (Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1999), 203–27.

³ Jan Długosz, *Catalogus episcoporum Wratislaviensium*, ed. Ignacy Polkowski and Żegota Pauli, vol. 1 of *Ioannis Długossii Senioris Canonici Cracoviensis Opera omnia*, ed. Aleksander Przeździecki (Kraków, 1887), 464; na tę kwestię zwrócił uwagę Aleksander Semkowicz, *Krytyczny rozbiór Dziejów polskich Jana Długosza (do roku 1384)* (Kraków: Akademia Umiejętności, 1887), 314.

⁴ Długosz, *Catalogus episcoporum Wratislaviensium*, 464.

⁵ Maciej Maciejowski, *Orientacje polityczne biskupów metropolii gnieźnieńskiej 1283–1320* (Kraków: Avalon, 2007), 49; Maciej Maciejowski, „Droga Jana Romki do biskupstwa wrocławskiego,” *Studia z Dziejów Średniowiecza: Mieszczanie, wasale, zakonnicy* 10 (2004), 97–99.

⁶ Janusz Bieniak, „Heraldyka polska przed Długoszem. Uwagi problemowe,” in *Polskie rycerstwo średniowieczne: Wybór pism*, Janusz Bieniak (Kraków: Towarzystwo Naukowe „Societas Vistulana”, 2002), 104–9.

otrzymywał w lenno posiadłości ziemskie⁷. W literaturze zwraca się uwagę na to, że wejście poszczególnych członków tego rodu w szeregi duchowieństwa wynikało nie tylko z powodów religijnych lub chęci pogłębienia wiedzy, ale przede wszystkim z możliwości pozyskania pewnego statusu ekonomicznego. Objęcie urzędu biskupa wrocławskiego lub wejście w skład kapituły katedralnej stwarzały możliwość korzystania z atrakcyjnego zaplecza finansowego do końca życia. Chociaż urząd biskupa stanowił kres kariery kościelnej, to jednak stwarzał możliwości do promowania innych członków rodu. Nepotyzm bp. Romka widzimy na przykładzie awansu jego braci, którzy pojawili się w jego otoczeniu dopiero wtedy, gdy ten zaczął pełnić godność ordynariusza diecezji wrocławskiej⁸. Obecność Teodoryka u boku swego brata odnotowujemy już w dokumencie z 26 VII 1293 r.,⁹ a na urzędzie kasztelana biskupiego zamku w Otmuchowie już 21 XII 1293 roku¹⁰. Sześć lat później spotykamy go w Nysie jako kasztelana biskupiej twierdzy Kaldenstein¹¹. W dokumencie z 31 VII 1298 r. odnajdujemy go pośród świadków w Otmuchowie, kiedy to biskup wrocławski zezwala wójtowi nyskiemu Janowi na wybudowanie kaplicy w ogrodach parafii św. Jakuba¹². Po raz ostatni wspomina o nim *Księga fundacyjna biskupstwa wrocławskiego* jako użytkującego wieś biskupią¹³. Pozostali bracia Jana Romki – Maciej i Grzegorz – występują wyłącznie pośród nazwisk osób towarzyszących przy powstawaniu dokumentów, czyli świadków wystawianych przez biskupa wrocławskiego¹⁴.

⁷ Zob. analogie w Jacek Maciejewski, "Pochodzenie i kariera biskupa lubuskiego Wilhelma I z Nysy (1252–1273)," *Roczniki Historyczne* 68 (2002), 89.

⁸ Tomasz Jurek, *Dziedzic Królestwa Polskiego: Książę głogowski Henryk (1272–1309)* (Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 1993), 25, przyp. 86.

⁹ Winfried Irgang, ed., *Schlesisches Urkundenbuch*, vol. 6 (Köln: Böhlau, 1998), nr 116 (dalej: SUB VI).

¹⁰ SUB VI, 137.

¹¹ SUB VI, 376 (15 II 1299); 410 (13 X 1299). W międzyczasie pojawia się również u boku biskupa wrocławskiego 18 V 1299 r. we Wrocławiu: SUB VI, 389.

¹² SUB VI, 358.

¹³ Hermann Markgraf and Johann Wilhelm Schulte, eds., *Liber Foundationis Episcopatus Vratislaviensis*, Codex Diplomaticus Silesiae 14 (Breslau: Josef Max, 1889), 21: „Borek villa Theoderici fratris domini Iohannis dicti Ronicze episcopi Vratislaviensis habet XII mansos, tabernam”.

¹⁴ SUB VI, 116; 358; Grzegorz: SUB VI, 116, 389, 410; Colmar Grünhagen and Konrad Wutke, eds., *Regesten zur schlesischen Geschichte 1301–1315*, Codex Diplomaticus Silesiae 16 (Breslau: Josef Max, 1892), nr 2631.

Studia

Mecenasem studiów Jana Romki był biskup wrocławski Tomasz I, który będąc wykształcony, sam kładł nacisk na to, aby także inni zdolni posiadli gruntowną wiedzę. Przypuszcza się, że jego siostrzeniec Tomasz II korzystał z mecenatu swego możnego krewniaka, podobnie jak jego *nepos*, kanonik wrocławski Tobiasz, odbywając studia w Bolonii w latach 1267–1269¹⁵. Tomasz I pomagał także w kształceniu Jana, bowiem rodziny prawdopodobnie nie stać było na tak kosztowną inwestycję w syna. Decydując się na sfinansowanie jego studiów, Tomasz I dostrzegł w nim zdolnego człowieka, w którego warto było inwestować. I nie mylił się, bowiem Jan Długosz w katalogu docenił walory intelektualne Jana tymi słowami: „Vir ingenii singularis, scientiae pontificalis gnarus”¹⁶. Bolońskie studia w zakresie prawa rzymskiego i kanonicznego musiał odbyć w latach 1261–1267, gdyż możemy zauważyć przerwę w występowaniu w dokumentach na Śląsku¹⁷. Przyjęcie tej drugiej krańcowej daty wynika z faktu, że od 1268 r. widzimy go w dokumentach z tytułem magistra¹⁸. Zdobyte staranne wykształcenie w późniejszym okresie życia procentowało u Jana Romki pozyskiwaniem kościelnych godności, np. w wyżej wspomnianym dokumencie z 7 V 1268 r.¹⁹ występuje także w roli kanonika wrocławskiego, a w latach 1281–1283 pełnił funkcję oficjała biskupiego²⁰.

Stopnie kariery

Pewność o początku działalności kościelnej Jana Romki świadczy dokument z 3 VI 1267 r., gdzie występuje z przydomkiem rodowym „Iohanne Romka” jako

¹⁵ Guido Zaccagnini, ed., *Chartularium Studii Bononiensis*, vol. 7 (Bologna: Presso l'Istituto per la storia dell'Universita di Bologna, 1923), nr 2159; Guido Zaccagnini, ed., *Chartularium Studii Bononiensis*, vol. 8 (Bologna: Presso l'Istituto per la storia dell'Universita di Bologna, 1927), nr 3229; Guido Zaccagnini, ed., *Chartularium Studii Bononiensis*, vol. 11 (Bologna: Presso l'Istituto per la storia dell'Universita di Bologna, 1937), nr 4866.

¹⁶ Długosz, *Catalogus episcoporum Wratislaviensium*, 464.

¹⁷ Winfried Irgang, ed., *Schlesisches Urkundenbuch*, vol. 3 (Köln: Böhlau, 1984), nr 361 (5 IX 1261) (dalej: SUB III); Winfried Irgang, ed., *Schlesisches Urkundenbuch*, vol. 4 (Köln: Böhlau, 1988), nr 34 (8 XI 1267) (dalej: SUB IV).

¹⁸ SUB IV, 59 i 62.

¹⁹ SUB IV, 59.

²⁰ SUB IV, 431; Winfried Irgang, ed., *Schlesisches Urkundenbuch*, vol. 5 (Köln: Böhlau, 1993), nr. 2, 18, 22, 40, 59 (dalej: SUB V).

kapelan biskupi²¹. Ceniony we wrocławskim środowisku historyk Rościław Żerelik w swoich badaniach datuje jego pracę w biskupiej kancelarii o kilkanaście lat wcześniej, utożsamiając go z Janem, kapelanem i notariuszem biskupa wrocławskiego Tomasza I. Swą pewność oparł na dokumencie z 25 II 1251 r., gdzie pośród świadków sporządzonego dokumentu znajduje się „Iohanne capellanis curiae nostre et aliis quam pluribus”²². I słusznie, bowiem Jan w latach 1256–1261 pełnił taką funkcję w kancelarii biskupiej. Wierna i długoletnia służba biskupowi Tomaszowi I, jak i odbycie studiów prawniczych przyczyniły się do osiągnięcia kolejnej ważnej godności – kanonika wrocławskiej kapituły katedralnej²³. Musiało to nastąpić z początkiem 1268 r., gdyż 7 V 1268 r. Jan Romka pojawił się jako świadek w dokumencie wystawionym przez Władysława, księcia wrocławskiego i arcybiskupa salzburskiego dla kapituły wrocławskiej. Regulował on rozbieżne opinie, jakie wynikły między nim a bp. Tomaszem I w sprawie wójta z Nysy²⁴. Na krótko przed śmiercią bp. Tomasza I, która miała miejsce 30 V 1268 r.²⁵, „magistro Iohanne Romca” występuje w gronie świadków w dokumencie z 11 V 1268 r., w którym książę Władysław zobowiązuje się w imieniu swego zmarłego brata księcia Henryka III Białego (zm. 1266) do spłaty długów wobec Tomasza I i kapituły²⁶. Sprawa dotyczyła obietnicy złożonej 20 XII 1261 r. przez księcia Henryka III Białego bp. Tomaszowi I, że za krzywdy i straty, jakie poniósł, będąc uwięzionym przez Bolesława Rogatkę, wypłacić w okresie 4 lat 2211 grzywien srebra i grzywnę złota²⁷. Po raz ostatni u boku biskupa „Iohanne Romka canonicorum Wratislaviensium” występuje w dokumencie z 17 V 1268 r.,²⁸ prawie dwa tygodnie przed jego śmiercią.

Po śmierci Tomasza I diecezję wrocławską zarządzał książę Władysław²⁹. Na ten urząd został wybrany przez kapitułę drogą tzw. postulacji, jako że był

²¹ SUB IV, 18; zob. Maciejowski, „Droga Jana Romki do biskupstwa wrocławskiego,” 103; Józef Mandziuk, *Średniowiecze: (do 1417 roku)*, vol. 1, bk. 1 of *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku*, 2nd ed. (Warszawa: Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „Adam”, 2010), 251.

²² SUB III, 2.

²³ SUB IV, 59.

²⁴ SUB IV, 59.

²⁵ August Bielowski, ed., „Rocznik Traski,” in *Monumenta Poloniae Historica*, vol. 2 (Lwów: Akademia Umiejętności, 1872), 840.

²⁶ SUB IV, 62. Roman Stelmach, „Dokumenty i kancelaria księcia śląskiego Władysława, arcybiskupa salzburskiego,” *Acta Universitatis Wratislaviensis – Historia* 106 (1993), 65–81, 70.

²⁷ SUB III, 376.

²⁸ SUB IV, 65.

²⁹ Na temat tego arcybiskupa zob. Tadeusz Silnicki, *Dzieje i ustrój Kościoła katolickiego na Śląsku do końca w. XIV* (Warszawa: Wydawnictwo „Pax”, 1953), 159–64; Winfried Irgang, „Die Jugendjahre Herzog Heinrichs IV. von Schlesien (†1290),” *Zeitschrift für Ostforschung*

arcybiskupem salzburskim. Z powodu nieotrzymania prekonizacji papieskiej diecezją mógł zarządzać tylko jako administrator, uzyskując jednocześnie prawo do korzystania z dóbr biskupich. Nie było to dobre rozwiązanie dla pomyślnego rozwoju śląskiego biskupstwa, gdyż po śmierci brata Henryka III Białego książę Władysław objął także rządy nad księstwem wrocławskim. Od tej chwili arcybiskup połączył w swoim ręku władzę państwową i kościelną. Można stwierdzić, że w zarządzaniu wrocławskim biskupstwem nie kontynuował idei swoich poprzedników. Co więcej, dbał bardziej o interesy swoich braci, Bolesława Rogatki i Konrada. Nie przeciwstawiał się im nawet wtedy, gdy po zgonie bp. Tomasza I nie respektowali immunitetu ludności w dobrach kościelnych, nakładając ciężary prawa książęcego. Przy takich okolicznościach nie dziwi nas fakt, że kanonik wrocławski Jan Romka, będący w obozie zwolenników powiększania przywilejów dla Kościoła, musiał na dłuższy czas zniknąć z kręgu zaufanych osób arcybiskupa. Rządy arcybiskupa salzburskiego Władysława nie trwały długo. Prawdopodobnie został otruty 27 IV 1270 roku³⁰.

Zastanawiający stał się fakt nieobecności kanonika Jana Romki w dokumentach wydawanych po wyborze bp. Tomasza II, po 1270 r., i to aż do roku 1282. Przecież należał do ścisłego grona współpracowników biskupa, jak to wskazują późniejsze wydarzenia. Może w 1274 r. brał udział ze swym biskupem w Soborze w Lyonie lub podjął kolejne studia prawnicze? Wachlarz aktywności duszpasterskiej lub urzędniczej jest tak szeroki, że trudno rozstrzygnąć, która z nich byłaby najbardziej prawdopodobna. Istniejące dokumenty jednoznacznie nam sugerują, że ten czas na pewno spożytkował na pogłębienie wiedzy prawniczej i wejście w ścisłe grono współpracowników papieża. W dokumentach bowiem odnajdujemy kanonika Jana Romkę z chwilą pojawienia się na Śląsku legata Filipa, biskupa Fermo³¹, i to w gronie ludzi zaufanych. Zapewne znajomość z legatem zapoczątkowana była już w czasach studiów w Bolonii³². Z analizy

35 (1986), 321–34; Jerzy Mularczyk, „Władysław książę Śląska, arcybiskup Salzburga (1237–1270),” *Śląski Labirynt Krajoznawczy* 6 (1994), 34–35.

³⁰ Kazimierz Jasiński, *Piastowie wrocławscy i legnicko-brzescy*, vol. 1 of *Rodowód Piastów śląskich*. (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1973), 131.

³¹ August Bielowski, ed., „Rocznik cystersów henrykowskich 970–1410,” in *Monumenta Poloniae Historica*, vol. 3 (Lwów: Akademia Umiejętności, 1878), 702: „Anno Domini 1281 Philippus Firmanus episcopus legacione functus est in terra Slezie” (wersja B: pod 1282 rokiem). Pod 1281 rokiem datuje także przybycie legata na Śląsk: August Bielowski, ed., „Rocznik krzeszowski większy,” in *Monumenta Poloniae Historica*, vol. 3 (Lwów: Akademia Umiejętności, 1878), 696.

³² Na ten temat zob. Kazimierz Gołąb, „Biskup Filip z Fermo i jego statuty legackie z 1279 r.,” *Roczniki Historyczne* 26 (1960), 256; Czesław Deptuła, „Filip biskup Fermo,” in *Encyklopedia katolicka*, vol. 5 (Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 1989), 199–200.

źródła datowanego na 18 VI 1282 r. można by było przypuszczać, że towarzyszył papieskiemu wysłannikowi już od pewnego czasu, gdyż został określony w nim jako prawnik legata papieskiego³³. Natomiast już 6 VII 1282 r. tenże legat obdarzył go mianem „discretus vir”. Miało to miejsce w czasie pobytu Jana Romki w Henrykowie, gdzie legat zatwierdził wyrok Jana Romki i archidiakona wrocławskiego Andrzeja z 18 VI 1282 r. w sprawie sporu między klasztorem cystersów w Lubiążu a proboszczem N. z Kamony³⁴. Kolejnym awansem Jana Romki było pełnienie w latach 1282–1283 ważnej funkcji oficjała³⁵ i objęcie urzędu scholastyka w kapitule wrocławskiej³⁶. Tę ostatnią godność pełnił w latach 1283–1286³⁷, i to w czasie wielkiego sporu pomiędzy bp. Tomaszem II a księciem Henrykiem IV Probussem. Lojalni wobec swego ordynariusza kanonicy wraz z Janem Romką ostatni etap tego sporu spędzili poza stolicą diecezji³⁸. Dlatego o wypełnianiu obowiązków scholastyka w szkole katedralnej we Wrocławiu nie było mowy. Nieugięta postawa biskupa, jak i wiernych jemu kanoników spotykała się z licznymi represjami ze strony księcia i przychylnych mu osób. Tego doświadczył także sam Romka, bowiem w nocy z 13 na 14 III 1284 r. doszło do napaści na jego dom. Natomiast on sam, według słów biskupa, ratował życie, szukając azylu w katedrze³⁹. W ostatnim etapie sporu musiał być bardzo blisko prześladowanego biskupa i służył mu swoją radą. Świadczy o tym list żelazny z 8 III 1287 r. wystawiony przez Henryka IV Probusa. W nim książę daje prawo do swobodnego przejazdu na negocjacje do Opola tylko czterem duchownym zwolennikom biskupa, a pośród nich widzimy Jana Romkę⁴⁰. Scholastyk Jan Romka brał także udział w bezpośrednim zakończeniu sporu. Dostrzegamy go wśród świadków kończącego spór pojednawczego aktu, którym była książęca

³³ SUB V, 18. O roli Filipa, biskupa Fermo, w krzewieniu kultury prawnej na ziemiach polskich: Krzysztof Skupieński, „Miejsce notariatu publicznego wśród środków realizacji programu politycznego arcybiskupa Jakuba Świnki,” *Kwartalnik Historyczny* (Warszawa) 96, nos. 3/4 (1989), 68, 70, 82–84.

³⁴ SUB V, 22.

³⁵ SUB IV, 431; SUB V, 2, 18, 40, 59.

³⁶ Na urzędzie scholastyka spotykamy Jana Romkę już 19 I 1283 r.: SUB V, 40.

³⁷ SUB V, 40, 43, 48, 81, 86, 104, 113–15, 116, 120, 132, 135, 184, 185, 209, 216, 253.

³⁸ Od 1 VI 1284 r. Jan Romka przebywa w otoczeniu Tomasza II w Otmuchowie: SUB V, 104; 113–15 (26 VI 1284), 116 (2 VII 1284), 120 (8 VIII 1284), 132 (29 VII 1284), 135 (30 VII 1284), 184–85 (2 III 1285); później zaś w Raciborzu: SUB V, 209 (27 IV 1285), 216 (6 V 1285), 253 (27 I 1286).

³⁹ SUB V, 104. Wbrew grozie bijącej z listu Tomasza II Jan Romka nie odniósł poważniejszych obrażeń, już 15 III 1284 r. widzimy go bowiem ponownie u boku ordynariusza wrocławskiego: SUB V, 81.

⁴⁰ SUB V, 320.

fundacja kolegiaty Świętego Krzyża we Wrocławiu, z 11 I 1288 roku⁴¹. Książę w dokumencie fundacyjnym tegoż kościoła zaznaczył, że funduje go z myślą o zbawieniu dusz ludzi, od których doznał dużo dobrego. Natomiast bp Tomasz II ufundował w Raciborzu przy kaplicy zamkowej kolegiatę jako ekspiacie za prowadzony spór, a także z wdzięczności dla raciborskiego księcia⁴².

Ostatnią godnością Jana Romki przed wyborem na wrocławskiego rządcę było objęcie urzędu głogowskiego dziekana, który w tamtym czasie był dobrze uposażony⁴³. Przeniesienie Jana Romki ze scholasterii wrocławskiej na dziekanie głogowską było wyrazem wielkiej wdzięczności biskupa i nagrodą za wierne trwanie przy jego osobie w trudnych chwilach. Z tą godnością Jan Romka po raz pierwszy występuje w dokumencie z 8 III 1287 roku⁴⁴. Prawdopodobnie nowy dziekan nie rezydował w głogowskiej kolegiacie, lecz cały czas przebywał we Wrocławiu. Jego obowiązki pełnił najpewniej wicedziekan, który był jednocześnie jego wikariuszem⁴⁵.

Choć wspomniany wielki spór zakończył się ugodą z początku 1288 r., dając wytchnienie ukrywającemu się biskupowi, to na rzeczywiste, pozytywne jego efekty należało jeszcze poczekać ponad dwa lata. Oto w wieku zaledwie 32 lat umiera, przypuszcza się, że został otruty, książę wrocławski Henryk IV Probus. W przededniu swojej śmierci, która nastąpiła 23 VI 1290 r., wezwał do siebie dostojników świeckich i duchownych, tzn. bp. Tomasza II wraz z gronem kanoników, pośród których był Jan Romka. W ich obecności umierający książę kazał sporządzić dwa dokumenty. Jeden dotyczący spraw Kościoła wrocławskiego, który nadawał biskupowi upragnione uprawnienia książęce w kasztelanii nysko-otmuchowskiej, jako zadośćuczynienie za szkody i wyrządzone krzywdy⁴⁶, a drugi natury politycznej – regulujący kwestię dziedziczenia. Nadany Kościołowi przywilej stał się podwaliną pod *plenum dominium perfectumque*

⁴¹ SUB V, 367.

⁴² Zob. Mandziuk, *Średniowiecze*, 249.

⁴³ W prowizji papieskiej z 25 VI 1359 r. określono dochody prebendy dziekana głogowskiego na 40 grzywnen: Irena Sułkowska-Kurasiowa and Stanisław Kuraś, eds., *1342–1378*, vol. 2 of *Bullarium Poloniae* (Romae: École Française de Rome, 1985), nr 935.

⁴⁴ SUB V, 320. Poprzednik Jana Romki na dziekanii głogowskiej Aleksander pojawia się ostatni raz 7 I 1273 r.: SUB IV, 194.

⁴⁵ Henryk Gerlic, *Kapituła głogowska w dobie piastowskiej i jagiellońskiej (1120–1526)* (Gliwice: Wydawnictwo NOTA, 1993), 45–46.

⁴⁶ „Conferentes etiam Wratislaviensi ecclesie dominium, iurisdictionem et facultatem maioris iudicii supra causis sanguinum, et specialiter super omnibus causis maioribus, que ius ducale hactenus contingebant, Conferentes eidem libertatem in terra Nizensi predicta et Otma-chouiensi tam in iudiciis, quam moneta, Valentes, ut Episcopi, qui pro tempore fuerint, in ibidem plenum dominium perfectumque in omnibus habeant ius ducale” (SUB V, 452).

in omnibus jus ducale w przyszłym biskupim księstwie. Stwarzało to możliwość nadania biskupowi wrocławskiemu tytułu książęcego, z którego Jan Romka sporadycznie korzystał, natomiast Henryk z Wierzbnej otwarcie wyłożył swoje credo w wierszu zamieszczonym we wstępie księgi rytuałów katedry wrocławskiej (*Hunc Henricus ego, qui principis ordine dego, librum mente pia tibi confero, virgo Maria*)⁴⁷. Przez to nie pozostawił żadnej wątpliwości co do rozumienia swej roli, tzn. dysponowania prerogatywami zbliżonymi do pozycji piastowskich książąt dzielnicowych.

Biskup wrocławski Tomasz II⁴⁸ podjął stosowne kroki, aby zabezpieczyć tę wielką zdobycz dla swojego biskupstwa. Swoim dekretem, wydanym za zgodą kapituły wrocławskiej z 26 VI 1290 r., biskup w uroczystej formie przyjął i zatwierdził otrzymany przywilej i zagroził karą klątwy każdemu, kto odważyłby się ten przywilej naruszyć. Rozpoczęto też starania, aby dla ochrony zdobytego przywileju, pozyskać zatwierdzenie Stolicy Apostolskiej⁴⁹ oraz synodu prowincjonalnego metropolity gnieźnieńskiego⁵⁰. Dla potwierdzenia tych praw bp. Tomasz II zwołał synod na 31 VIII 1290 roku. Przy współudziale duchowieństwa i kapituły katedralnej uroczyscie została ogłoszona konstytucja biskupa biorąca w obronę prawa i przywileje nadane Kościołowi wrocławskiemu przez Henryka IV Probus⁵¹. W zatwierdzeniu papieskim dokumencie z 1290 r.

⁴⁷ Michał Kaczmarek, "Henryk z Wierzbna i Przecław z Pogorzeli – biskupi ordynariusze czasu przełomu," in *Ludzie śląskiego Kościoła katolickiego*, ed. Krystyn Matwijowski (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1994), 19. O aspiracjach Henryka z Wierzbnej mogą świadczyć również jego pieczęcie, na których określa siebie poprzez dodanie liczby porządkowej – za przykładem książąt – jako siedemnastego biskupa wrocławskiego (EPS XVII): Marian Gumowski, "Pieczęcie śląskie do końca XIV wieku," in *Od najdawniejszych czasów do roku 1400*, vol. 3 of *Historia Śląska*, ed. Władysław Semkowicz (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1936), 323, tabl. 120, nr. 100 i 101.

⁴⁸ O tym biskupie patrz Johann Heyne, *Dokumentirte Geschichte des Bisthums und Hochstiftes Breslau*, vol. 1 (Breslau: W. G. Korn, 1868), 537–55; Colmar Grünhagen, "Thomas II., Bischof von Breslau 1270–1292," in *Allgemeine Deutsche Biographie*, vol. 38 (Leipzig: Duncker et Humblot, 1894), 69–71; Silnicki, *Dzieje i ustrój Kościoła katolickiego na Śląsku*, 164–80.

⁴⁹ Gustav Adolf Stenzel, ed., *Urkunden zur Geschichte des Bisthums Breslau im Mittelalter* (Breslau: Josef Max, 1854), nr 252 (dalej: Urkunden); zatwierdzenie papieża Mikołaja IV z 9 IX 1290 r. – Urkunden, 253; Augustin Theiner, ed., *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae*, vol. 1 (Romae: Typis Vaticanis, 1860), nr 187.

⁵⁰ Urkunden, 254; SUB V, 480. Uchwała synodu prowincjonalnego gnieźnieńskiego z 14 X 1290 roku.

⁵¹ Jakub Sawicki, *Synody diecezji wrocławskiej i ich statuty*, vol. 10 of *Concilia Poloniae: Źródła i studia krytyczne* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1963), 57–58. Na temat tego synodu zob. Maciejowski, Maciej. "Polityczne i kościelne tło synodu wrocławskiego w 1290 r." *Studia z Dziejów Średniowiecza: Kaci, święci, templariusze* 14 (2008): 205–13.

zastosowano interpretację rozszerzającą z prawa książęcego na prawa księcia⁵², dlatego można pewnie stwierdzić, że nie było to jeszcze władztwo terytorialne⁵³.

Z zachowanych źródeł można wywnioskować, że Jan Romka ostatnie lata swej działalności przed objęciem kolejnego ważnego urzędu spędził przy boku Tomasza II we Wrocławiu lub Nysie⁵⁴. W Legnicy odnotowujemy jego obecność tylko raz, gdzie towarzyszy biskupowi w trakcie objazdu diecezji⁵⁵. W dokumencie z 1 IX 1290 r. pojawił się Jan Romka jako świadek. Uporządkowano wtedy dochody przysługujące wikariuszom katedralnym z miasta Wińsko⁵⁶. 31 VIII 1290 r. odnajdujemy dziekana głogowskiego w gronie kanoników kapituły, którzy wzięli udział w zakończeniu synodu diecezjalnego⁵⁷.

Wybór na biskupa

Prawie dwa lata po zgonie księcia Henryka IV największy jego antagonistą także stanął w obliczu śmierci. W wieku 62 lat bp. Tomasz II zmarł 15 III 1292 r. w Brnie na Morawach, dokąd przybył wraz ze swym dworem na spotkanie z czeskim królem Wacławem II⁵⁸. Został pochowany pośrodku chóru katedry wrocławskiej. Jego następca, Jan Romka, wybrany został 24 kwietnia⁵⁹. Według

⁵² Urkunden, 253; zob. też Silnicki, *Dzieje i ustrój Kościoła katolickiego na Śląsku*, 190; Mandziuk, *Średniowiecze*, 250.

⁵³ Zob. Josef Pfitzner, *Bis zum Beginne der böhmischen Herrschaft*, vol. 1 of *Besiedlungs-, Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte des Breslauer Bistumslandes* (Reichenberg i.B., 1926), 143–44; Zygmunt Wojciechowski, "Ustrój polityczny Śląska," in *Od najdawniejszych czasów do roku 1400*, vol. 1 of *Historia Śląska*, ed. Stanisław Kutrzeba (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1933), 747; Winfried Irgang, "Zur Kirchenpolitik der schlesischen Piasten im 13. Jahrhundert," *Zeitschrift für Ostforschung* 27, no. 2 (1978), 236, <https://doi.org/10.25627/19782723712>; Winfried Irgang, "Heinrich IV. und die Kirche," in *Śląsk w czasach Henryka IV Prawego*, ed. Krzysztof Wachowski (Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, 2005), 31–37.

⁵⁴ Wrocław: SUB V, 367 (11 I 1288), 374 (27 III 1288), 399 (31 VIII 1288), 429 (21 X 1289), 445 (7 VI 1290), 472 (2 IX 1290); Nysa: SUB V, 446 (10 VI 1290), SUB VI, 2 (12 I 1291), 19 (14 V 1291).

⁵⁵ SUB V, 404 (1 XII 1288).

⁵⁶ SUB V, 471.

⁵⁷ SUB V, 470 (31 VIII 1290).

⁵⁸ Zob. Wilhelm Wattenbach, "Necrologium des Stifts Heinrichau. 2. Necrologium des Stifts Kamenz," *Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Altertumskunde Schlesiens* 4 (1862), 285 i 318; Władysław Semkowicz, "Nieznany testament Tomasza II biskupa wrocławskiego (1270–1292)," *Collectanea Theologica* 17, nos. 1–2 (1936), 265–67.

⁵⁹ Colmar Grünhagen, ed., *Bis zum Jahre 1300*, vol. 3 of *Regesten zur schlesischen Geschichte. Namens des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens*, Codex Diplomaticus Silesiae 7 (Breslau: Josef Max, 1886), nr. 165, 168 (dalej: Regesten).

opowiadania Długosza, który mógł się oprzeć na nieznanym nam dzisiaj źródłach, było dwóch kandydatów: Jan Romka oraz Konrad II Garbaty⁶⁰, książę żagański z głogowskiej linii, prepozyt kapituły, którego popierali książęta: książę głogowski Henryk III, książę wrocławski i legnicki Henryk V Gruby oraz książę świdnicki Bolko I⁶¹. By uniknąć niezgodnego wyboru, kapituła zgodziła się na formę kompromisu, przelewając swe prawa na trzech spośród swego grona, którzy zgodnie oddali swe głosy na Romkę⁶². Według Długosza byli to⁶³: dziekan Milej⁶⁴, kantor Jan Goświn⁶⁵ i kustosz Mikołaj⁶⁶. Taką formę elekcji zastosowano tu z powodu ścierania się w kapitule dwóch frakcji: tej, która składała się z duchownych stojących na straży zdobyczy Kościoła wrocławskiego i drugiej, reprezentującej interesy książąt. Taka polaryzacja nie doprowadziłaby do zgodnego wyboru, a nawet zachodziła obawa, że stronnictwo przegrane wniesie odwołanie. Wewnętrzna umowa i scedowanie elekcji na trzech przedstawicieli dawały pewność, że żadna ze stron nie będzie się czuła pokrzywdzona⁶⁷. Nie ulega wątpliwości, że zastosowany przez kapitułę wybieg przyczynił się do porażki książęcego kandydata. Poprzez zmniejszenie liczby elektorów zneutralizowano presję ze strony zwolenników Konrada⁶⁸. Bardzo trafnie w tej kwestii odpowiedział M. Maciejowski historykowi Tomaszowi Jurkowi, gdy ten ostatni poddał krytyce Długoszową listę książąt wspierających prepozyta wrocławskiego. Jurek był zdania, że wobec skłócenia ich ze sobą, trudno było

⁶⁰ Na jego temat zob. Julius Blaschke, *Geschichte der Stadt Glogau und des Glogauer Landes* (Glogau: Verlag der Buchhandlung Hellmann, 1913), 64–70; Janusz Chutkowski, *Dzieje Głogowa*, 2nd ed., vol. 1 (Legnica: Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1991); Kazimierz Jasiński, *Piastowie Świdnicy, Ziębicy, Głogowscy, Żagańscy o Oleśnicy*, vol. 2 of *Rodowód Piastów śląskich* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1975), 82–84; Tomasz Jurek, "Księstwo głogowskie pod rządami synów Konrada I (1273–1290)," *Sobótka* 42 (1987), 395–410; Rościsław Żerelik, "Dokumenty i kancelaria Konrada II Garbatego, księcia żagańskiego," *Acta Universitatis Wratislaviensis: Historia* 69 (1989), 36–37.

⁶¹ Długosz, *Catalogus episcoporum Wratislaviensium*, 464.

⁶² Długosz, 464.

⁶³ Długosz, 464.

⁶⁴ Robert Samulski, *Untersuchungen über die persönliche Zusammensetzung des Breslauer Domkapitels im Mittelalter bis zum Tode des Bischofs Nanker (1341)*, vol. 1 (Weimar: Böhlau, 1940), 25.

⁶⁵ Samulski, 33.

⁶⁶ Samulski, 39.

⁶⁷ Stanisław Zachorowski, *Rozwój i ustrój kapituł polskich w wiekach średnich* (Kraków: Akademia Umiejętności, 1912), 249–50.

⁶⁸ Józef Szymański, "Czy kanoniczna elekcja biskupa w Polsce w pierwszej połowie XIII w. była wolna?," in *Kultura średniowieczna i staropolska*, ed. Danuta Gawinowa (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1991), 615–23.

mówić o zgodnym wystąpieniu, a kandydaturze Konrada mógł sprzyjać tylko Henryk głogowski⁶⁹. Maciejowski przypomniał o wspólnym interesie książąt śląskich, mających na celu zahamowanie procesu rozszerzania przywilejów biskupstwa wrocławskiego, które się dokonywało kosztem książęcych prerogatyw, naruszonych przede wszystkim przyznaniem bp. Tomaszowi II wielkiego immunitetu przez Henryka IV Prawego w 1290 roku. Gdyby Konrad II, książę żagański, został biskupem wrocławskim, pewnie mógłby zahamować powyższy proces, podobnie jak miało to miejsce w okresie administrowania diecezją przez księcia Władysława (1268–1270)⁷⁰. Że tak mogło być, świadczy fakt jego postawy w czasie wielkiego sporu. Początkowo Konrad II Garbaty był przez dłuższy czas po stronie Tomasza II. Jednak w ostatnim etapie konfliktu znalazł się w obozie książąt śląskich, wrogo nastawionych do zwierzchnika diecezji wrocławskiej⁷¹. Już w piśmie z 21 XI 1286 r. Tomasz II wyrażał ogromny niepokój z powodu utrzymywania żywego kontaktu Konrada żagańskiego z Henrykiem IV Probussem⁷². Przy obecnym stanie badań trudno obiektywnie przedstawić fakt autentycznego zaangażowania się książąt w wybór jednego czy drugiego kandydata. W każdym razie nie znamy w XIII w. przypadków, aby biskupem został kandydat jawnie opowiadający się przeciw władcy. Dlatego Jan Romka musiał mieć poparcie książąt, i to na pewno księcia Henryka V Brzuchatego, bowiem w przeciwnym razie nie zasiadłby na tronie wrocławskiego biskupstwa. Należy tu jeszcze wspomnieć o ułomności kręgosłupa, z którą Konrad musiał się mierzyć każdego dnia i pogardliwym przydomkiem „Koberlegin”⁷³. Ta ułomność Konrada była także przyczyną nieuznania jego wyboru na patriarchę Akwilei przez papieża Bonifacego VIII w 1299 roku⁷⁴. Na otarcie łez oddano mu prepozyturę we Wrocławiu, gdzie to kalectwo narażało go na mniejsze zniewagi⁷⁵.

Wkrótce po wyborze Jan Romka otrzymał prekonizację papieską i zatwierdzenie metropolity Jakuba Świnki, który miał okazję zetknąć się z nim w czasie wielkiego sporu Tomasza II z Henrykiem IV Probussem⁷⁶. Arcybiskup także

⁶⁹ Jurek, *Dziedzic Królestwa Polskiego*, 25–26.

⁷⁰ Szerzej na ten temat zob. Mieczysław Kogut, *Książę Władysław (1237–1270) arcybiskup Salzburga administrator apostolski we Wrocławiu* (Wrocław: Papieski Wydział Teologiczny, 2017).

⁷¹ Wspomina o tym w piśmie z 17 sierpnia 1287 r.; SUB V, 356.

⁷² SUB V, 296.

⁷³ Tę ułomność wzmiankowano już w Zygmunt Węclewski, ed., „Kronika książąt polskich,” in *Monumenta Poloniae Historica*, vol. 3 (Lwów: Akademia Umiejętności, 1878), 536. Jako Korbirlin wymieniony w August Bielowski, ed., „Nagrobkach książąt polskich,” in *Monumenta Poloniae Historica*, vol. 3 [Lwów: Akademia Umiejętności, 1878], 713).

⁷⁴ Zob. Jasiński, *Piastowie Świdniccy, Ziębiccy, Głogowscy, Żagańscy o Oleśniccy*, 82.

⁷⁵ SUB VI, 164.

⁷⁶ SUB V, 184–85, 367.

udzielił mu w Gnieźnie sakry biskupiej, pomimo, jak podawał Jan Długosz, wywierania na niego nacisku, aby unieważnił ten wybór⁷⁷. Udany wybór Jana Romki na biskupa wrocławskiego wzmocnił tę grupę wrocławskiego duchowieństwa, która należała do najbliższych współpracowników zmarłego Tomasza II i zabiegała o utrzymanie przez Kościół wrocławski przywilejów zdobytych po ciężkiej walce⁷⁸.

Od początku swojego pontyfikatu biskup Jan Romka musiał mierzyć się z wieloma ważnymi problemami. Pierwszy z nich to uporządkowanie spraw majątkowych biskupstwa. Najpierw zmuszony był do przeanalizowania złej sytuacji materialnej, w jakiej znalazła się wrocławska diecezja. Jego poprzednik w testamencie zobowiązał swojego następcę do spłaty długów zaciągniętych w czasie wielkiego sporu z Henrykiem IV Prawym⁷⁹. W celu pozytywnego zamknięcia tej kwestii Romka, za zgodą kapituły, sprzedał wsie należące do Kościoła wrocławskiego. 5 II 1293 r. sprzedano wieś Jasz kotle⁸⁰, 13 IV 1295 r. – Zagródek⁸¹, a 1 VI 1296 r. Goworowie pod Otmuchowem⁸².

Zatarg z Henrykiem głogowskim

Drugi zakres aktywności bp. Jan Romka dotyczył utrzymania dobrych relacji z książętami śląskimi. Tam, gdzie była taka potrzeba, starał się pokojowo rozstrzygnąć spór. A okoliczności były o wiele łatwiejsze niż za jego poprzednika, gdyż zadanie ograniczało się właściwie do obrony przywileju z 1290 r. i do wyciągania z niego konkretnych zobowiązań. Poza tym nie tylko brakło księcia na miarę Henryka IV, ale toczone pomiędzy śląskimi książętami nieustanne walki doprowadziły w konsekwencji do coraz głębszych wewnętrznych podziałów Śląska. Stosunek sił Kościoła do państwa uległ więc zmianie na oczywistą korzyść czynnika kościelnego. Mimo to jednak żyły wśród książąt stare tradycje czy apetyty, toteż w czasie krótkich rządów bp. Jana zachodziła dwukrotnie

⁷⁷ Długosz, *Catalogus episcoporum Wratislaviensium*, 464.

⁷⁸ Zob. uwagi w Franz Xaver Seppelt, "Die Anfänge der Wahlkapitulationen der Breslauer Bischöfe," *Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens* 49 (1915), 192–222.

⁷⁹ SUB VI, 47. Wśród wierzycieli wymieniono z imienia Jana, plebana z kościoła Mariackiego w Legnicy, oraz Jana, rektora kościoła w Koprzywnicy.

⁸⁰ SUB VI, 89 (5 II 1293) – Jan Romka wyraźnie zaznaczał, że sprzedaż wsi Jeszkotle wymuszona została długami zaciągniętymi przez Tomasza II: „per predecessorem nostrum bone memorie pro defensione bonorum et iurium nostre Wratislaviensis ecclesie”.

⁸¹ SUB VI, 190.

⁸² SUB VI, 262.

potrzeba odpierania ich uderzeń na wolność Kościoła wrocławskiego i na wielki przywilej. Pierwszy zatarg był z Henrykiem głogowskim, który przez lata potrafił utrzymać ugodowe relacje z ludźmi Kościoła. Także miał pełną świadomość szanowania nadanych Kościołowi przez Henryka IV swobód i dobrodziejstw⁸³. Dlatego trudno istotnie odgadnąć, jakie przyczyny skłoniły go do popełnienia nadużyć w dobrach i instytucjach kościelnych. Może chwilowo pozyskane fundusze miały zostać przeznaczone na realizację dotąd nieznanego planu. Z większym prawdopodobieństwem wzmiankowano o osobistej urazie spowodowanej brakiem akceptacji jego brata, prepozyta Konrada, podczas wyboru na biskupa wrocławskiego⁸⁴. Zapowiedziana możliwość rzucenia ekskomuniki⁸⁵ spowodowała zmianę postawy księcia. Niedługo potem Henryk głogowski potwierdził dwa przywileje swego ojca z 1253 i 1273 r., wielki przywilej Henryka IV i własną na niego zgodę z 2 III 1291 r. zawierającą powtórzenie treści. Ta była obszerniejsza, bo intertekstualność, obecność jednego tekstu w drugim, nie przeszkadzała rozciągnięciu postanowień przywileju na księstwo głogowskie, ale w formie bardziej dla Henryka korzystna, bo nie według brzmienia oryginału wynikała, tylko papieskiego zatwierdzenia⁸⁶. Wydarzeniem potwierdzającym fakt załagodzenia tego sporu było pojawienie się 22 I 1293 r. u boku biskupa wrocławskiego Konrada II Garbatego⁸⁷, a 26 VII 1293 r. w Lubiążu Jan Romka przyznał kościołowi w Tarnowie Jeziernym koło Nowej Soli, wzniesionemu przez księcia głogowskiego Henryka III, dochody w wysokości 10 grzywien srebra pozyskiwane z okolicznych wsi⁸⁸.

Spór z księciem Bolkiem I świdnicko-jaworskim

Drugi spór dotyczył osoby Bolka I, księcia świdnicko-jaworskiego, miał konkretne polityczne przyczyny i biegł w takich wypadkach zwyczajnym torem. Początkowo książę układał swoje relacje z biskupem Janem na sposób pokojowy. Na przykład 18 IX 1292 r. widzimy obecność biskupa wrocławskiego u boku Bolka I w klasztorze cystersów w Krzeszowie, gdzie poświęcił kościół klasztorny i ołtarze⁸⁹.

⁸³ Urkunden, 251.

⁸⁴ Regesten, 168.

⁸⁵ Regesten, 2259.

⁸⁶ Urkunden, 257, 261.

⁸⁷ SUB VI, 87.

⁸⁸ SUB VI, 116; Jurek, *Dziedzic Królestwa Polskiego*, 25–26.

⁸⁹ SUB VI, 65.

Po pewnym czasie książę zaczął podawać w wątpliwość ważność przywileju z 1290 r.⁹⁰, gdyż książę wrocławski w momencie przyznawania immunitetu był poważnie chory, co sugerowało wymuszenie całego aktu⁹¹. Ponadto zawarte w nim postanowienia utrudniały mu plany obrony kraju przed Czechami. Dla ich urzeczywistnienia potrzebował władzy w księstwie biskupim, a zwłaszcza władzy wojskowej, gdyż jego księstwo rozciągało się długą linią wzdłuż czeskiej granicy, na której końcu znajdowały się dobra biskupa wrocławskiego. Poza tym książę Bolko potrafił dzielnie i skutecznie przeciwstawić się potęgze czeskiej, dlatego w tym celu nie tylko zbroił rycerzy, ale wznosił szereg zamków – najlepszą rękojmnię niepodległości. Możliwość przedłużenia tej linii obronnej o ziemie nysko-otmuchowskie z pewnością powiększyłaby wielce jej obronną wartość. Dlatego, nie pytając biskupa o zgodę, sam Bolko poczynił pracę nad umocnieniem otmuchowskiego zamku, drugi zamek odebrał biskupowi, trzeci wystawił na jego ziemi. Na domiar złego począł przejmować należne biskupowi dziesięciny. Dalej zaczął nakładać daniny i cła, wypasał łąki i wycinał lasy, ustanawiał i usuwał wójtów, dopuszczał się gwałtów, ale także wykonywał w księstwie biskupim i w dobrach duchownych rozmaite akty jurysdykcyjne⁹². Na wybuch konfliktu nie trzeba było długo czekać. W celu uniknięcia ostrego zatargu obie strony wyraziły zgodę na rozstrzygnięcie sprawy przez sąd biskupa krakowskiego Jana Muskaty, który doskonale znał śląskie problemy⁹³. O dobrych relacjach z Janem Romką świadczy jego obecność we Wrocławiu za każdym razem, kiedy udawał się na Śląsk lub czynił to przejazdem, jak np. 26 VI 1294 roku⁹⁴. Po przeprowadzonym procesie biskup krakowski wydał wyrok 13 IV 1296 r.⁹⁵ i nie był on po myśli księcia. Chociaż nie zażądano od niego zwrotu wyrządzonych szkód, to jednak w sentencji postawiony został wymóg, aby książę na przyszłość musiał szanować immunitet Kościoła i przywilej Henrykowy. Natomiast co do zamków miał obowiązek przywrócenia dawnego stanu rzeczy. O bezzwłocznej akceptacji wyroku przez księcia świdnickiego świadczy fakt pojawienia się na urzędzie kasztelańskim jednego ze spornych

⁹⁰ „Que libertas, si valeat aut valere debeat, dubitamus” (Urkunden, 60); SUB VI, 204.

⁹¹ SUB VI, 204 (5 VII 1295).

⁹² Urkunden, 256, 260. SUB VI, 201 (2 VII 1295).

⁹³ SUB VI, 201 i 204.

⁹⁴ Andrzej Rodziewicz, “O dacie elekcji Jana Muskaty na biskupstwo krakowskie,” in *Polska, Prusy, Ruś*, ed. Błażej Śliwiński, Gdańskie Studia z Dziejów Średniowiecza 2 (Gdańsk, 1995), 129–36; Jacek Maciejewski, “Czas i okoliczności objęcia rządów przez biskupa krakowskiego Jana Muskatę,” *Studia Historyczne* 43, no. 2 (2000), 315–26.

⁹⁵ Urkunden, 256; SUB VI, 254; Tomasz Pietras, „Krwawy wilk z pastorałem”: *Biskup krakowski Jan zwany Muskatą* (Warszawa: Semper, 2001), 50–51.

zamków (Kaldenstein) brata biskupa wrocławskiego Teodoryka⁹⁶. Podjęte przez księcia Bolka działania – zarówno prawnej, jak i faktycznej natury – nie tylko nie obaliły przywileju, ale przyczyniły się do jego utwierdzenia przez usunięcie wątpliwości i wypełnienie braków⁹⁷. A dokonał tego jeden z najdzielniejszych książąt i stosunkowo najpotężniejszy spośród współczesnych. Był z rodu wielkich śląskich Henryków, a przy tym – co dla biskupstwa przedstawiało szczególne znaczenie – jako książę rządził w latach 1296–1301 we Wrocławiu i był opiekunem dzieci Henryka V. Tu też widzimy łagodność i mądrość samego biskupa. Nawet w obliczu ostrego sporu z księciem jaworsko-świdnickim Bolkiem I Jan Romka wysyłał pojednawcze gesty. A były przecież także momenty dramatyczne⁹⁸. Warto wspomnieć, że w zażegnanie tego konfliktu najprawdopodobniej zaangażowany był także abp Jakub Świnka, którego reprezentował przeor dominikanów w Sieradzu Paweł⁹⁹.

Tragedia na drodze do Trzebnicy

Miała ona miejsce tego samego roku, w którym wydany został krakowski wyrok. Przyczynił się on do dalszego jeszcze obwarowania przywileju. Na dzień patrona klasztoru, św. Bartłomieja, ksienia cysterek z Trzebnicy zaprosiła na uroczystą celebrę bp. Jana. Podczas drogi do Trzebnicy orszak biskupi został napadnięty, ograbiony z koni i odzieży, a i samego Jana Romkę poraniono: „manus iniicere violentas vulnus corpori nostro usque ad effusionem sanguinis infligendo”¹⁰⁰. Sprawców nie wykryto¹⁰¹. Ten akt napaści odbił się silnym echem w całej Polsce. Na synodzie diecezjalnym wrocławskim 22 XI 1296 r. w uchwałach przypomniano karę ekskomuniki *latae sententiae* na tych, co podnoszą rękę na duchownych. Jednocześnie orzeczono ekskomunikę i pozbawienie chrześcijańskiego pogrzebu na winnych rabunku w ziemi nysko-otmuchowskiej i na gwałcicieli przywileju z roku 1290¹⁰². Postanowienia synodu były ogromnym sukcesem bp. Jana, gdyż wielki przywilej powoli urzeczywistniał się bez zbrojnych walk i usilnych zabiegów. Zdobył go wprawdzie Tomasz II, ale Jan Romka

⁹⁶ SUB VI, 376 (15 II 1299), 410 (13 X 1299).

⁹⁷ Pfitzner, *Bis zum Beginne der böhmischen Herrschaft*, 155.

⁹⁸ SUB VI, 201 (2 VII 1295).

⁹⁹ SUB VI, 201 i 204.

¹⁰⁰ SUB VI, 170.

¹⁰¹ Regesten, 239, 241.

¹⁰² Mortimer de Montbach, *Statuta synodalia dioecisana Sanctae Ecclesiae Wratislaviensis*, 2. ed. (Wratislaviae: Nischkowsky, 1855), 5–6.

go obronił i nawet rozszerzył, stwarzając około niego cały dział dokumentów i kar kościelnych. Tym samym torował drogę swemu następcy, Henrykowi z Wierzbnej, aby ostatecznie dokończyć budowę księstwa biskupiego.

Relacje z episkopatem polskim

Krótkie lata życia bp. Jana przebiegały na budowaniu zarówno Kościoła duchowego, jak i materialnego. Utrzymywał jak najlepsze relacje z klerem parafialnym i zakonnym. Miał bardzo dobre relacje z arcybiskupem gnieźnieńskim Jakubem Świnką¹⁰³, który z życzliwością przypatrywał się wewnętrznym sprawom diecezji wrocławskiej¹⁰⁴. W miarę potrzeby uwierzytelniał swym poświadczeniem i pieczęcią przywileje Henryka głogowskiego i Bolka jaworskiego przy wysłaniu ich odpisu do Rzymu¹⁰⁵. Na synodzie prowincjonalnym gnieźnieńskim, odbytym w roku 1296 lub 1298, uchwalono statut *de anno gratiae* na tle wypadku prawnego, który powstał w Opolu po śmierci tamtejszego proboszcza¹⁰⁶. Przy dzisiejszym stanie wiedzy trudno ustalić obecność Romki na odbywających się synodach prowincjonalnych. Informacje podane przez Długosza, jakoby bp. Jan był przy koronacji Przemysława w Gnieźnie w 1295 r.¹⁰⁷ i jakoby ufundował tam kolegiatę – zapewne św. Jerzego na zamku¹⁰⁸ – nie są wiarygodne, podobnie jego udział przy koronacji Wacława czeskiego na polskiego króla w roku 1300¹⁰⁹. Prawdopodobnie na polecenie arcybiskupa¹¹⁰ mógł się zjawić 1295 r. w Poznaniu

¹⁰³ Tadeusz Silnicki and Kazimierz Gołąb, *Arcybiskup Jakub Świnka i jego epoka* (Warszawa: Instytut Wydawniczy „Pax”, 1956), 88.

¹⁰⁴ Silnicki and Gołąb, *Arcybiskup Jakub Świnka i jego epoka*, 252–53.

¹⁰⁵ Urkunden, 259 i 261.

¹⁰⁶ Romuald de Hube, *Antiquissimae constitutiones synodales provincie Gneznensis maxima ex parte nunc primum e codicibus manu scriptis typis mandatae* (Petropoli: Typis II Sectionis Cancellariae Imperatoris, 1856), 181; Władysław Abraham, *Studia krytyczne do dziejów średniowiecznych synodów prowincjonalnych Kościoła polskiego*, *Studia i Materiały do Historii Ustawodawstwa Synodalnego w Polsce* 5 (Kraków: Akademia Umiejętności, 1917), 43–44.

¹⁰⁷ Regesten, 217.

¹⁰⁸ Regesten, 240.

¹⁰⁹ Regesten, 287.

¹¹⁰ Wiele historyków sugeruje, że abp Jakub Świnka wymusił na biskupach ich obecność na tej koronacji; zob. Kazimierz Tymieniecki, “Odnowienie dawnego Królestwa polskiego,” *Kwartalnik Historyczny* 34 (1920), 48–49; Silnicki and Gołąb, *Arcybiskup Jakub Świnka i jego epoka*, 228–29; Kazimierz Tymieniecki, “Jakub Świnka,” in *Polski słownik biograficzny*, ed. Władysław Konopczyński, vol. 10 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1990), 349; Henryk Łowmiański, *Początki Polski: Polityczne i społeczne procesy kształtowanie się*

na koronacji Przemysława II. W tej części *Rocznika kapituły poznańskiej*, która poświęcona została koronacji Przemysła II, czytamy:

Zatem w roku pańskim 1295 Przemysł II, książę wielkopolski, został namaszczoney i koronowany na króla przez czcigodnych ojców, panów Jakuba, arcybiskupa gnieźnieńskiego, Jana Herbicza, biskupa poznańskiego, Wistawa – wrocławskiego, Konrada – lubuskiego i Goćawa – płockiego, biskupów – za wiedzą panów Jana zwanego Romka – wrocławskiego i Jana Muskaty – krakowskiego, biskupów – w kościele gnieźnieńskim w niedzielę najbliższą po dniu św. Jana Chrzciciela, na którą przypadła uroczystość bb. Jana i Pawła [26 czerwca].¹¹¹

Wśród wielu historyków, jak np. Tadeusz Silnicki¹¹², istnieje przekonanie, że Romka nie był obecny w Poznaniu. Ponieważ z zachowanych źródeł wynika, że na przełomie czerwca i lipca nie opuszczał Wrocławia, musiał być zajęty sprawami swojej diecezji¹¹³. Z tego powodu należy się zgodzić z opinią tych historyków, którzy uważają obecność Jana Muskaty i Jana Romki na gnieźnieńskiej uroczystości za bardzo wątpliwą, pomimo że zapiski w *Roczniku kapituły poznańskiej* wymieniają tychże biskupów. Ostatnio T. Jurek, Tomasz Pietras, M. Maciejowski zgodnie podkreślają możliwość późniejszego dopisania biskupów Polski południowej do listy koronatorów Przemysła II, gdyż oni w niektórych rękopisach nie występują, a użycie przydomków (Romka, Muskata) nie odpowiada podniosłemu charakterowi przekazywanych treści¹¹⁴. Można przypuścić, że kronikarz *Rocznika kapituły poznańskiej*, dopisując ich obecność, chciał podkreślić uniwersalny charakter koronacji, który najprawdopodobniej pragnął jej nadać abp Jakub Świnka.

Obecność bp. Jana Romki na koronacji Wacława II w Gnieźnie też budzi pewne wątpliwości, ale o wiele mniejsze niż przy analizowaniu poprzedniego

narodu do początku wieku XIV, vol. 6, bk. 2 (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1985), 871; Stanisław Zachorowski, "Wiek XIII i panowanie Władysława Łokietka," in *Do roku 1333*, vol. 1 of *Dzieje Polski średniowiecznej*, ed. Jerzy Wyrozumski (Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”; „Platan”, 1995), 365; Aleksander Świeżawski, *Przemysł – król Polski* (Warszawa: DiG, 2006), 164.

¹¹¹ Anna Pawlaczyk, ed., "Rocznik kapituły poznańskiej," *Kronika Miasta Poznania* 2 (1995), 98.

¹¹² Silnicki, *Dzieje i ustrój Kościoła katolickiego na Śląsku*, 196.

¹¹³ SUB VI, 196 (16 czerwca), 200 (30 czerwca), 201–2 (2 lipca).

¹¹⁴ Tomasz Jurek, "Przygotowania do koronacji Przemysła II," in *Przemysł II: odnowienie Królestwa Polskiego*, ed. Jadwiga Krzyżaniakowa (Poznań: Instytut Historii UAM, 1997), 179; Maciejowski, *Orientacje polityczne biskupów metropolii gnieźnieńskiej 1283–1320*, 193–94.

wydarzenia. Najprawdopodobniej miało ono miejsce w listopadzie 1300 roku¹¹⁵. Według przekazu Jana Długosza abp. Jakubowi Świnie¹¹⁶ asystowali w tym akcie biskupi: poznański – Andrzej Zaremba, wrocławski – Wiśław i wrocławski – Jan Romka¹¹⁷. Obecność ordynariusza poznańskiego Andrzeja Zaremby i biskupa wrocławskiego Wiśława w trakcie koronacji wydaje się zrozumiała. Pewność obecności tego ostatniego prawdopodobnie wynikała z faktu, że obszar podległej mu diecezji znajdował się w granicach monarchii Przemyślidów¹¹⁸. Natomiast do informacji podanych przez Jana Długosza o obecności bp. Jana Romki w Gnieźnie ustosunkował się krytycznie T. Silnicki¹¹⁹, który podaje w wątpliwość ten fakt, nie przedstawiając szczegółowego uzasadnienia. Uważam, że do tej sprawy powinniśmy podchodzić z dużą ostrożnością, ponieważ Romka nie stronił od wielkiej polityki i w miarę możliwości utrzymywał z członkami episkopatu dobre relacje. Dlatego sędzę, podobnie jak M. Maciejowski, że nie można wykluczyć obecności Jana Romki na uroczystościach koronacyjnych w Gnieźnie¹²⁰. Analizując źródła datowane pomiędzy połową października 1300 r. a początkiem roku następnego, widzimy lukę, która mogła być efektem planu podróży bp. Jana Romki do Gniezna¹²¹.

Romka miał też dobre relacje z biskupem krakowskim Prokopem. Tenże, szukając wsparcia w sporze z czeskim władcą Wacławem II, bynajmniej nie udał się do Gniezna, co byłoby naturalnym kierunkiem, ale na Śląsk¹²². We Wrocławiu u boku Jana Romki odnajdujemy go już 24 IV 1294 roku¹²³. Jego obecność na Śląsku odnotowana w dokumencie z 3 VI 1293 r.¹²⁴ sugeruje, że

¹¹⁵ Janusz Bieniak, "Wielkopolska, Kujawy, ziemie łęczycka i sieradzka: wobec problemu zjednoczenia państwowego w latach 1300–1306," *Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu* 74, no. 2 (1969), 133–34.

¹¹⁶ Franciszek Ksawery Liske, ed., "Katalogi arcybiskupów gnieźnieńskich," in *Monumenta Poloniae Historica*, vol. 3 (Lwów: Polska Akademia Umiejętności, 1877), 407.

¹¹⁷ Długosz, *Catalogus archiepiscoporum Gnesnensium*, 356; Długosz, *Catalogus episcoporum posnaniensium*, 498.

¹¹⁸ Obecność Wiśława na koronacji Wacława II przyjmuje ostatnio Jacek Maciejowski, "Per totam terram equitando..." Z badań nad itinerarium biskupów wrocławskich w średniowieczu. Cz. 1. Do początku XIV wieku," *Nasza Przyszłość* 90 (1998), 87, przyp. 200, <https://doi.org/10.52204/np.1998.90.57-93>.

¹¹⁹ Silnicki, *Dzieje i ustrój Kościoła katolickiego na Śląsku*, 196.

¹²⁰ Zob. Maciejowski, *Orientacje polityczne biskupów metropolii gnieźnieńskiej 1283–1320*, 217.

¹²¹ SUB VI, 450 (18 X 1300): Nysa; Regesten, 2620 (styczeń 1301 r.): Karczyn pod Niemczą; 2623 (7 I 1301): pod Wrocławiem.

¹²² Tak sugeruje Tomasz Nowakowski, *Małopolska elita władzy wobec rywalizacji o tron krakowski w latach 1288–1306*, 2nd ed. (Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP, 1993), 82.

¹²³ SUB VI, 142.

¹²⁴ SUB VI, 99.

nie tylko załatwiał sprawy związane z patronatem kościoła św. Małgorzaty w Bytomiu, ale poszukiwał tutaj skutecznych mediatorów, którzy byliby zdolni mu pomóc w załagodzeniu sporu z królem czeskim.

Romka był w stałym kontakcie z lubuskim ordynariuszem Konradem, który udawał się niejednokrotnie na Śląsk ze specjalną misją. Mówi o tym bulla Bonifacego VIII, wydana 1 II 1296 roku. Papież nakazał bp. Konradowi oraz opatowi cystersów w Lubiążu, aby za pomocą kar kościelnych bronili księcia świdnickiego Bolka I przed agresją króla czeskiego¹²⁵, gdyż ten oddał się pod jego opiekę¹²⁶. W swej suplice skierowanej do Rzymu Bolko I niewątpliwie wskazał na Konrada, który wydawał się w tym czasie dobrym kandydatem na potencjalnego mediatora. Drugim powodem udania się na Śląsk była nagła śmierć wielkopolskiego władcy Przemysła II 8 lutego 1296 r. w Rogoźnie. Biskup Konrad utrzymywał bowiem kontakty z dworem Przemyślidów. Śmierć tego władcy wymusiła na Konradzie ponowną reorientację polityczną. Prawdopodobnie w tej sprawie udał się na Śląsk. W kręgu bliskich Kościołowi lubuskiemu duchownych wrocławskich odbywał spotkania. 2 kwietnia 1296 r. widzimy go w Nysie u boku ordynariusza wrocławskiego Jana Romki w otoczeniu kanoników kapituły lubuskiej: Jana proboszcza z Ziębic, Herberta, Jana proboszcza ze Ślizowa i Jakuba z Paczkowa¹²⁷, który w późniejszym czasie na dworze biskupa wrocławskiego występował w roli mediatora z ramienia bp. Konrada¹²⁸. O dobrych relacjach obu biskupów świadczy także fakt potwierdzenia nadania Przemysła II z 1295 r.¹²⁹ dla Kościoła lubuskiego, dokonany przez Jana Romkę 1 stycznia 1298 r.¹³⁰

¹²⁵ Colmar Grünhagen, "Aus Bolkos I. Zeit. Kampfbereitschaft gegen Böhmen 1295, Bezwingung Breslaus 1296," *Zeitschrift des Vereins für Geschichte (und Alterthum) Schlesiens* 41 (1907), 315; Bronisław Włodarski, *Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i początkach XIV wieku (1250–1306)* (Lwów: Towarzystwo Naukowe, 1931), 142–43; Jan Dąbrowski, "Dzieje polityczne Śląska w latach 1290–1402," in *Od najdawniejszych czasów do roku 1400*, vol. 1 of *Historia Śląska*, ed. Stanisław Kutrzeba (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1933), 339.

¹²⁶ Theiner, *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae*, nr 191.

¹²⁷ SUB VI, 248–50.

¹²⁸ SUB VI, 289 (13 I 1297), 298 (9 III 1297), 314 (7 VIII 1297), 318 (16 IX 1297), 368 (15 XII 1298), 376 (15 II 1299). Jakub z Paczkowa był bratem dziedzicznego wójta w Paczkowie Jana: SUB VI, 203 (3 VII 1295). Jako duchowny wywodzący się z ziem należących do Bolka I być może podejmował się mediacji w sporze księcia świdnickiego z biskupem wrocławskim.

¹²⁹ Antoni Gąsiorowski i Henryk Kowalewicz, eds., *Zawiera dokumenty nr 401–773 z lat 1401–1415*, vol. 6 of *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1982), nr 49.

¹³⁰ SUB VI, 331.

Wspomniane powyżej spory nie przeszkadzały później bp. Janowi w dobrych relacjach ze śląskimi książętami, a im nie przeszkadzało być hojnymi i troskliwymi o instytucje kościelne. Tocząc spór Bolko I świdnicko-jaworski, fundował w roku 1292 klasztor cystersów w Krzeszowie, w którym miały spocząć jego zwłoki. Biskup Jan poświęcał tam kościół klasztorny i jego ołtarze¹³¹. Już od 1295 r. w doskonałej zgodzie z biskupem żył Henryk głogowski. To od niego i kapituły wyjednał ustanowienie kantorii w głogowskiej kolegiacie¹³². W tymże roku odbyło się poświęcenie górnego i dolnego kościoła Świętego Krzyża na Wyspie Tumskiej we Wrocławiu¹³³, wotywniej kolegiaty Henryka IV. Budowę katedry wrocławskiej prowadzono w dalszym ciągu, wznosząc obie wieże.

Zakończenie

U schyłku burzliwego XIII w. do rządów nad diecezją wrocławską doszedł Jan Romka, który godność biskupa osiągnął już w podeszłym wieku, około 60 lat, co, jak na warunki średniowiecza, był to moment rzadko spotykany. Jego elekcja również odbyła się w dość nietypowych okolicznościach, a była rezultatem kompromisu. Pośród wielu czynników składających się na awans Jana Romki w hierarchii kościelnej chyba jednym z najważniejszych było doświadczenie wierności trwania przy Tomaszu II w czasie jego sporu z księciem. Ważną rolę odegrało tu także wykształcenie prawnicze, które ułatwiło mu osiągnięcie urzędu oficjała. O jego dobrym wykształceniu i prawniczemu pragmatyzmowi świadczy fakt, że jako pierwszy na Śląsku wprowadził urząd rodzimego notariusza publicznego¹³⁴. Jego pontyfikat cechował się ugodowością i brakiem angażowania się w działalność polityczną. Z analizy zachowanych źródeł wynika, że przede wszystkim był epigonem swego poprzednika zarówno do celów, jak i do metod działania. Miał sytuację o wiele łatwiejszą, bowiem jego aktywność koncentrowała się wokół zachowania zdobyczy wielkiego przywileju z 1290 roku. Poza tym brakowało przeciwnika na miarę Henryka IV, a po nim książęta zaczęli między sobą toczyć spory, których wynikiem było osłabienie dawnej potęgi. Wykorzystując ten fakt, biskup zachowywał wyraźną rezerwę wobec tych zawirowań politycznych, przez co dużo korzystał¹³⁵. Poświęcał sporo

¹³¹ Regesten, 173 i 2241. SUB VI, 87.

¹³² Regesten, 2359, 2363.

¹³³ Regesten, 222.

¹³⁴ Skupieński, "Miejsce notariatu publicznego," 73–74.

¹³⁵ Silnicki, *Dzieje i ustrój Kościoła katolickiego na Śląsku*, 183; Janusz Bieniak, "Znaczenie polityczne koronacji Przemysła II," in *Orzeł Biały herb państwa polskiego*, ed. Kuczyński

czasu na regulację kwestii majątkowych biskupstwa wrocławskiego¹³⁶, na łagodzenie sporów z udziałem śląskiego duchowieństwa¹³⁷ i rzetelne wykonywanie obowiązków zwierzchnika diecezji¹³⁸. W latach 1293–1296 zauważamy przy jego boku następcę Henryka z Wierzbnej, co mogłoby świadczyć o pragmatyzmie i dalekosiężnym spojrzeniu¹³⁹. Biskup Jan Romka należał do grona tych trzynastowiecznych biskupów wrocławskich, którzy starali się, aby duchowieństwo diecezjalne było jak najlepiej wykształcone. Dowodzi o tym informacja zawarta w dokumencie jego następcy Henryka z Wierzbnej z 31 XII 1308 roku. Wspominał w nim, że odziedziczył po swoich poprzednikach bogatą bibliotekę, na którą składały się prace z zakresu gramatyki, logiki i medycyny¹⁴⁰. Romka dbał także o podniesienie edukacji młodzieży mieszczańskiej zdobywającej wiedzę w szkole przy kościele św. Elżbiety, dla której udostępniał księgozbiór szkoły katedralnej¹⁴¹.

Biskup Jan Romka zmarł w listopadzie 1301 roku¹⁴². Wraz z jego śmiercią zamyka się burzliwa epoka w dziejach kraju i diecezji. Jego następca, choć będzie kontynuatorem doby minionej, to jednak różnej. Wiek XIII diecezjalnej historii posiada pod wieloma względami swoje własne oblicze. Następne stulecie to zamknięcie olbrzymiego procesu i stworzenie udzielnego księstwa i książęcego stanowiska dla wrocławskich biskupów. Od tej chwili z urzędu biskup poddany jest władcy wrocławskiemu, ale posiadany tytuł z księstwa czyni go równym.

Bibliografia

Abraham, Władysław. *Studia krytyczne do dziejów średniowiecznych synodów prowincjonalnych Kościoła polskiego*. Studia i Materiały do Historii Ustawodawstwa Synodalnego w Polsce 5. Kraków: Akademia Umiejętności, 1917.

Stefan Krzysztof (Warszawa: DiG, 1996), 46; Jurek, "Przygotowania do koronacji Przemysła II," 178–79.

¹³⁶ SUB VI, 87, 89, 116, 137, 153, 190, 196, 202, 206, 225, 226, 251, 262, 289, 291, 298, 331, 358, 361, 368, 376, 389, 395, 407, 410, 413, 424, 427, 436, 438, 442, 445, 450; Regesten, 2623, 2660.

¹³⁷ SUB VI, 70, 136, 181, 193, 208, 219, 253, 265, 267, 271, 315, 318, 332, 338, 351, 406, 430, 431, 432; Regesten, 2651.

¹³⁸ SUB VI, 65, 88, 99, 142, 200, 221, 248–50, 264, 288, 371, 396, 416, 451, 456, 457; Regesten, 2620, 2631, 2632, 2633–34, 2635–37, 2638.

¹³⁹ SUB VI, 87 (22 I 1293), 262 (1 VI 1296).

¹⁴⁰ Regesten, 3022.

¹⁴¹ SUB V, 122 (26 VII 1293).

¹⁴² Regesten, 15, 16.

- Bielowski, August, ed. "Nagrobkach książąt polskich." In *Monumenta Poloniae Historica*, 3:710–14. Lwów: Akademia Umiejętności, 1878.
- Bielowski, August, ed. "Rocznik cystersów henrykowskich 970–1410." In *Monumenta Poloniae Historica*, 3:699–704. Lwów: Akademia Umiejętności, 1878.
- Bielowski, August, ed. "Rocznik krzeszowski większy." In *Monumenta Poloniae Historica*, vol. 3. Lwów: Akademia Umiejętności, 1878.
- Bielowski, August, ed. "Rocznik Traski." In *Monumenta Poloniae Historica*, vol. 2. Lwów: Akademia Umiejętności, 1872.
- Bieniak, Janusz. "Heraldyka polska przed Długoszem. Uwagi problemowe." In *Polskie rycerstwo średniowieczne: Wybór pism*, Bieniak, Janusz, 166–208. Kraków: Towarzystwo Naukowe „Societas Vistulana”, 2002.
- Bieniak, Janusz. "Wielkopolska, Kujawy, ziemie łączycy i sieradzka: wobec problemu zjednoczenia państwowego w latach 1300–1306." *Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu* 74, no. 2 (1969), ss. 344.
- Bieniak, Janusz. "Znaczenie polityczne koronacji Przemysła II." In *Orzeł Biały herb państwa polskiego*, edited by Kuczyński Stefan Krzysztof, 33–52. Warszawa: DiG, 1996.
- Blaschke, Julius. *Geschichte der Stadt Glogau und des Glogauer Landes*. Glogau: Verlag der Buchhandlung Hellmann, 1913.
- Chutkowski, Janusz. *Dzieje Głogowa*. 2nd ed. Vol. 1. Legnica: Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1991.
- Dąbrowski, Jan. "Dzieje polityczne Śląska w latach 1290–1402." In *Od najdawniejszych czasów do roku 1400*. Vol. 1 of *Historia Śląska*, edited by Stanisław Kutrzeba, 327–562. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1933.
- Deptuła, Czesław. "Filip biskup Fermo." In *Encyklopedia katolicka*, 5:199–200. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 1989.
- Długosz, Jan. *Catalogus archiepiscoporum Gnesnensium, Catalogus episcoporum Cracoviensium, Series episcoporum Plocesium, Catalogus episcoporum Posnaniensium, Catalogus episcoporum Wladislaviensium, Catalogus episcoporum Wratislaviensium*. Ed. Ignacy Polkowski and Żegota Pauli. Vol. 1 of *Ioannis Długossii Senioris Canonici Cracoviensis Opera omnia*, edited by Aleksander Przeździecki. Kraków, 1887.
- Gąsiorowski, Antoni, and Henryk Kowalewicz, eds. *Zawiera dokumenty nr 401–773 z lat 1401–1415*. Vol. 6 of *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1982.
- Gerlic, Henryk. *Kapituła głogowska w dobie piastowskiej i jagiellońskiej (1120–1526)*. Gliwice: Wydawnictwo NOTA, 1993.
- Gołąb, Kazimierz. "Biskup Filip z Fermo i jego statuty legackie z 1279 r." *Roczniki Historyczne* 26 (1960): 255–64.
- Grodecki, Roman. "Dzieje polityczne Śląska do roku 1290." In *Od najdawniejszych czasów do roku 1400*. Vol. 1 of *Historia Śląska*, edited by Stanisław Kutrzeba, 155–326. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1933.
- Grünhagen, Colmar. "Aus Bolkos I. Zeit. Kampfbereitschaft gegen Böhmen 1295, Bezwingung Breslaus 1296." *Zeitschrift des Vereins für Geschichte (und Alterthum) Schlesiens* 41 (1907): 311–35.

- Grünhagen, Colmar, ed. *Bis zum Jahre 1300*. Vol. 3 of *Regesten zur schlesischen Geschichte. Namens des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens*. Codex Diplomaticus Silesiae 7. Breslau: Josef Max, 1886.
- Grünhagen, Colmar. "Thomas II., Bischof von Breslau 1270–1292." In *Allgemeine Deutsche Biographie*, 38:69–71. Leipzig: Duncker et Humblot, 1894.
- Grünhagen, Colmar, and Konrad Wutke, eds. *Regesten zur schlesischen Geschichte 1301–1315*. Codex Diplomaticus Silesiae 16. Breslau: Josef Max, 1892.
- Gumowski, Marian. "Pieczęcie śląskie do końca XIV wieku." In *Od najdawniejszych czasów do roku 1400*. Vol. 3 of *Historia Śląska*, edited by Władysław Semkowicz, 247–440. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1936.
- Heyne, Johann. *Dokumentirte Geschichte des Bisthums und Hochstiftes Breslau*. Vol. 1. Breslau: W. G. Korn, 1868.
- Hube, Romuald de. *Antiquissimae constitutiones synodales provinciae Gneznensis maxima ex parte nunc primum e codicibus manu scriptis typis mandatae*. Petropoli: Typis II Sectionis Cancellariae Imperatoris, 1856.
- Irgang, Winfried. "Heinrich IV. und die Kirche." In *Śląsk w czasach Henryka IV Prawego*, edited by Krzysztof Wachowski, 31–37. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, 2005.
- Irgang, Winfried. "Die Jugendjahre Herzog Heinrichs IV. von Schlesien (†1290)." *Zeitschrift für Ostforschung* 35 (1986): 321–45.
- Irgang, Winfried, ed. *Schlesisches Urkundenbuch*. Vol. 3. Köln: Böhlau, 1984.
- Irgang, Winfried, ed. *Schlesisches Urkundenbuch*. Vol. 4. Köln: Böhlau, 1988.
- Irgang, Winfried, ed. *Schlesisches Urkundenbuch*. Vol. 5. Köln: Böhlau, 1993.
- Irgang, Winfried, ed. *Schlesisches Urkundenbuch*. Vol. 6. Köln: Böhlau, 1998.
- Irgang, Winfried. "Zur Kirchenpolitik der schlesischen Piasten im 13. Jahrhundert." *Zeitschrift für Ostforschung* 27, no. 2 (1978): 221–40. <https://doi.org/10.25627/19782723712>.
- Jasiński, Kazimierz. *Piastowie Świdniccy, Ziębiccy, Głogowscy, Żagańscy o Oleśniccy*. Vol. 2 of *Rodowód Piastów śląskich*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1975.
- Jasiński, Kazimierz. *Piastowie wrocławscy i legnicko-brzescy*. Vol. 1 of *Rodowód Piastów śląskich*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1973.
- Jerzak, Norbert. *Wielki spór biskupa Tomasza II z księciem Henrykiem IV Probussem o należne kościołowi prawa w latach 1272–1287*. Wrocław: Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, 2022.
- Jurek, Tomasz. *Dziedzic Królestwa Polskiego: Książę głogowski Henryk (1272–1309)*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 1993.
- Jurek, Tomasz. "Księstwo głogowskie pod rządami synów Konrada I (1273–1290)." *Sobótka* 42 (1987): 395–410.
- Jurek, Tomasz. "Przygotowania do koronacji Przemysła II." In *Przemysł II: odnowienie Królestwa Polskiego*, edited by Jadwiga Krzyżaniakowa, 167–80. Poznań: Instytut Historii UAM, 1997.
- Kaczmarek, Michał. "Henryk z Wierzbna i Przecław z Pogorzeli – biskupi ordynariusze czasu przełomu." In *Ludzie śląskiego Kościoła katolickiego*, edited by Krystyn Matwijowski, 15–20. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1994.
- Kogut, Mieczysław. *Książę Władysław (1237–1270) arcybiskup Salzburga administrator apostolski we Wrocławiu*. Wrocław: Papieski Wydział Teologiczny, 2017.

- Liske, Franciszek Ksawery, ed. "Katalogi arcybiskupów gnieźnieńskich." In *Monumenta Poloniae Historica*, vol. 3. Lwów: Polska Akademia Umiejętności, 1877.
- Łowmiański, Henryk. *Początki Polski: Polityczne i społeczne procesy kształtowanie się narodu do początku wieku XIV*. Vol. 6, bk. 2. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1985.
- Maciejewski, Jacek. "Czas i okoliczności objęcia rządów przez biskupa krakowskiego Jana Muskatę." *Studia Historyczne* 43, no. 2 (2000): 315–26.
- Maciejewski, Jacek. "Per totam terram equitando...". Z badań nad itinerarium biskupów wrocławskich w średniowieczu. Cz. 1. Do początku XIV wieku." *Nasza Przyszłość* 90 (1998): 57–93. <https://doi.org/10.52204/np.1998.90.57-93>.
- Maciejewski, Jacek. "Pochodzenie i kariera biskupa lubuskiego Wilhelma I z Nysy (1252–1273)." *Roczniki Historyczne* 68 (2002): 85–95.
- Maciejewski, Maciej. "Droga Jana Romki do biskupstwa wrocławskiego." *Studia z Dziejów Średniowiecza: Mieszczanie, wasale, zakonnicy* 10 (2004): 97–125.
- Maciejewski, Maciej. *Orientacje polityczne biskupów metropolii gnieźnieńskiej 1283–1320*. Kraków: Avalon, 2007.
- Maciejewski, Maciej. "Polityczne i kościelne tło synodu wrocławskiego w 1290 r." *Studia z Dziejów Średniowiecza: Kaci, święci, templariusze* 14 (2008): 205–13.
- Mandziuk, Józef. *Średniowiecze: (do 1417 roku)*. Vol. 1, bk. 1 of *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku*, 2nd ed. Warszawa: Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „Adam”, 2010.
- Markgraf, Hermann, and Johann Wilhelm Schulte, eds. *Liber Fundationis Episcopatus Vratislaviensis*. Codex Diplomaticus Silesiae 14. Breslau: Josef Max, 1889.
- Montbach, Mortimer de. *Statuta synodalia dioecisana Sanctae Ecclesiae Wratislaviensis*. 2. ed., Wratislaviae: Nischkowsky, 1855.
- Mrozowicz, Wojciech. "Die mittelalterliche Geschichtsschreibung in Schlesien: Stand und Bedürfnisse im Bereich der Quelleneditionen." In *Die Geschichtsschreibung in Mitteleuropa: Projekte und Forschungsprobleme*, edited by Jarosław Wenta, 203–27. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1999.
- Mularczyk, Jerzy. "Władysław książę Śląska, arcybiskup Salzburga (1237–1270)." *Śląski Labirynt Krajoznawczy* 6 (1994): 27–39.
- Nowakowski, Tomasz. *Małopolska elita władzy wobec rywalizacji o tron krakowski w latach 1288–1306*. 2nd ed. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP, 1993.
- Pawlaczyk, Anna, ed. "Rocznik kapituły poznańskiej." *Kronika Miasta Poznania* 2 (1995): 98.
- Pfitzner, Josef. *Bis zum Beginne der böhmischen Herrschaft*. Vol. 1 of *Besiedlungs-, Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte des Breslauer Bistumslandes*. Reichenberg i.B., 1926.
- Pietras, Tomasz. „Krwawy wilk z pastorałem”: Biskup krakowski Jan zwany Muskatą. Warszawa: Semper, 2001.
- Rodziewicz, Andrzej. "O dacie elekcji Jana Muskaty na biskupstwo krakowskie." In *Polska, Prusy, Ruś*, edited by Błażej Śliwiński, 129–36. Gdańskie Studia z Dziejów Średniowiecza 2. Gdańsk, 1995.
- Samulski, Robert. *Untersuchungen über die persönliche Zusammensetzung des Breslauer Domkapitels im Mittelalter bis zum Tode des Bischofs Nanker (1341)*. Vol. 1. Weimar: Böhlau, 1940.
- Sawicki, Jakub. *Synody diecezji wrocławskiej i ich statuty*. Vol. 10 of *Concilia Poloniae: Źródła i studia krytyczne*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1963.
- Semkowicz, Aleksander. *Krytyczny rozbiór Dziejów polskich Jana Długosza (do roku 1384)*. Kraków: Akademia Umiejętności, 1887.

- Semkowicz, Władysław. "Nieznany testament Tomasza II biskupa wrocławskiego (1270–1292)." *Collectanea Theologica* 17, nos. 1–2 (1936): 263–72.
- Seppelt, Franz Xaver. "Die Anfänge der Wahlkapitulationen der Breslauer Bischöfe." *Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens* 49 (1915): 192–222.
- Silnicki, Tadeusz. *Dzieje i ustrój Kościoła katolickiego na Śląsku do końca w. XIV*. Warszawa: Wydawnictwo „Pax”, 1953.
- Silnicki, Tadeusz. "Rola dziejowa Kościoła polskiego na Śląsku w wiekach XI–XIII." In *Z dziejów Kościoła w Polsce*, ed. Tadeusz Silnicki, 201–50. Warszawa: Instytut Wydawniczy „Pax”, 1960.
- Silnicki, Tadeusz, and Kazimierz Gołąb. *Arcybiskup Jakub Świnka i jego epoka*. Warszawa: Instytut Wydawniczy „Pax”, 1956.
- Skupieński, Krzysztof. "Miejsce notariatu publicznego wśród środków realizacji programu politycznego arcybiskupa Jakuba Świnki." *Kwartalnik Historyczny* (Warszawa) 96, nos. 3/4 (1989): 63–84. <http://rcin.org.pl/dlibra/publication/edition/5511>.
- Stelmach, Roman. "Dokumenty i kancelaria księcia śląskiego Władysława, arcybiskupa salzburskiego." *Acta Universitatis Wratislaviensis – Historia* 106 (1993): 65–81.
- Stenzel, Gustav Adolf, ed. *Urkunden zur Geschichte des Bisthums Breslau im Mittelalter*. Breslau: Josef Max, 1854.
- Sułkowska-Kurasiowa, Irena, and Stanisław Kuraś, eds. *1342–1378*. Vol. 2 of *Bullarium Poloniae*. Romae: École Française de Rome, 1985.
- Swieżawski, Aleksander. *Przemysł – król Polski*. Warszawa: DiG, 2006.
- Szymański, Józef. "Czy kanoniczna elekcja biskupa w Polsce w pierwszej połowie XIII w. była wolna?" In *Kultura średniowieczna i staropolska*, edited by Danuta Gawinowa, 615–23. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1991.
- Theiner, Augustin, ed. *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae*. Vol. 1. Romae: Typis Vaticanis, 1860.
- Tymieniecki, Kazimierz. "Jakub Świnka." In *Polski słownik biograficzny*, edited by Władysław Konopczyński, 10:347–49. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1990.
- Tymieniecki, Kazimierz. "Odnowienie dawnego Królestwa polskiego." *Kwartalnik Historyczny* 34 (1920): 30–87.
- Wattenbach, Wilhelm. "Necrologium des Stifts Heinrichau. 2. Necrologium des Stifts Kamenz." *Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Altertumskunde Schlesiens* 4 (1862): 278–337.
- Węclewski, Zygmunt, ed. "Kronika książąt polskich." In *Monumenta Poloniae Historica*, 3:423–578. Lwów: Akademia Umiejętności, 1878.
- Włodarski, Bronisław. *Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i początkach XIV wieku (1250–1306)*. Lwów: Towarzystwo Naukowe, 1931.
- Wojciechowski, Zygmunt. "Ustrój polityczny Śląska." In *Od najdawniejszych czasów do roku 1400*. Vol. 1 of *Historia Śląska*, edited by Stanisław Kutrzeba, 563–804. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1933.
- Zaccagnini, Guido, ed. *Chartularium Studii Bononiensis*. Vol. 7. Bologna: Presso l'Istituto per la storia dell'Università di Bologna, 1923.
- Zaccagnini, Guido, ed. *Chartularium Studii Bononiensis*. Vol. 8. Bologna: Presso l'Istituto per la storia dell'Università di Bologna, 1927.
- Zaccagnini, Guido, ed. *Chartularium Studii Bononiensis*. Vol. 11. Bologna: Presso l'Istituto per la storia dell'Università di Bologna, 1937.

- Zachorowski, Stanisław. *Rozwój i ustroj kapituł polskich w wiekach średnich*. Kraków: Akademia Umiejętności, 1912.
- Zachorowski, Stanisław. "Wiek XIII i panowanie Władysława Łokietka." In *Do roku 1333*. Vol. 1 of *Dzieje Polski średniowiecznej*, edited by Jerzy Wyrozumski, 195–410. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”; „Platan”, 1995.
- Żerelik, Rościław. "Dokumenty i kancelaria Konrada II Garbatego, księcia żagańskiego." *Acta Universitatis Wratislaviensis: Historia* 69 (1989): 33–72.

MIECZYŚLAW KOGUT (KS. PROF. DR HAB.) – profesor nauk teologicznych w zakresie historii Kościoła; wykładowca historii Kościoła w Polsce na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu (PWT), gdzie prowadzi również ćwiczenia z historii Kościoła oraz seminarium naukowe; dyrektor Instytutu Historii Kościoła i Teologii Pastoralnej PWT; od 2004 r. członek Komisji Naukowej ds. Najnowszej Historii Archidiecezji Wrocławskiej (IPN). Do jego głównych zainteresowań naukowych należą dzieje duszpasterstwa parafialnego, życie religijne wiernych w archidiecezji wrocławskiej oraz dzieje Kościoła w średniowieczu. Jest autorem m.in. monografii *Duszpasterstwo parafialne w archiprezbiteracie Kąty Wrocławskie w latach 1738–1945* (Wrocław 2007).